

Awareness Raising and Training Measures for the Istanbul Protocol in Europe

Historie používání a zákazu mučení

Toto dílo je chráněno licencí

[Creative Commons Attribution-NonCommercial-NoDerivs 3.0 Unported License](https://creativecommons.org/licenses/by-nc-nd/3.0/).

Tento projekt je financován s podporou Evropské komise. Tato publikace vyjadřuje pouze názory autorů a Komise neodpovídá za žádné použití informací obsažených v této publikaci.

Education and Culture DG

Lifelong Learning Programme

OBSAH

Úvod

1.	Období před inkvizicí.....	6
2.	Období inkvizice.....	7
3.	Osvícenství.....	8
4.	19. až 21. století.....	9
5.	Literatura.....	10

Úvod

Historie mučení sahá až do hlubokého starověku. Během období inkvizice bylo využití mučení systémově regulováno právními předpisy a mučení smělo být využito výhradně k získání doznání. Ačkoli v 18. a 19. století bylo od mučení coby formální a výslovně legální techniky ve většině právních systémů upuštěno, bylo opět legalizováno později během fašistického a národně socialistického režimu, koloniální správy a nedávno též v rámci Bushova „boje proti terorismu“.

Jelikož Istanbulský protokol neobsahuje informace o historii mučení, sestavili jsme přehled mezníků v historii mučení do tohoto dokumentu. Tento dokument vám pomůže pochopit, že mučení bylo vždy součástí právních nebo takzvaně právních postupů, a proto úzce souvisí s odpovědností veřejných činitelů a státu. Současně takové shrnutí poskytuje přehled o různých cílech, kterým mučení historicky sloužilo.

1. Období před inkvizicí

Mučení bylo využíváno již dlouho před středověkým obdobím. Jeden z prvních záznamů mučení pochází z Egypta, kde se bičování používalo coby metoda vyšetřování trestné činnosti. V antickém Řecku bylo dovoleno používat mučení pouze při výslechu otroků. Mělo se za to, že otrokovi nebylo možno věřit, že pravdu odhalí dobrovolně, takže jeho svědectví bylo přípustné pouze v případě, že bylo vynuceno mučením. Otroci byli považováni za věc náležící svému pánovi a za objekt bez vlastní morální autority. Otroek nepodléhal právu, takže případné ublížení na zdraví otroka se právně týkalo jeho pána. Současně pán vždy nesl odpovědnost za škody způsobené jeho otroky. Z procedurálního hlediska byli otroci svědci, takže nebyli mučeni za zločiny, které sami spáchali, ale z důvodu trestných činů, ze kterých byl obviněn jejich pán (1) (2).

Dle římského práva z 2. století před naším letopočtem bylo možno svobodné občany mučit pouze při podezření ze spáchání závažného trestného činu. U osob z nižších vrstev, například u otroků, mohlo být mučení používáno i v jiných případech. Za závažný trestný čin bylo považováno například odmítání autority císaře nebo jeho zástupců. Zde tedy mučení plnilo funkci prostředku k zachování moci vládnoucích vrstev. V důsledku však nebylo používáno jen k odhalování pravdy v trestněprávních případech, ale například i k vynucení odmítnutí víry raných křesťanů (1).

2. Období inkvizice

Ve středověku a raném novověku se po zavedení římského práva, a tedy i v důsledku jeho procesních pravidel, mučení stalo formální součástí evropských justičních systémů. Již dříve se v mnoha zemích používala zkouška bolesti coby prostředek ke zjištění viny obžalovaného. Existovala celá řada takových zkoušek, ale všechny byly založeny na jediném předpokladu: jestliže byl podezřelý nevinen, Bůh jej měl ušetřit poranění. V roce 1215 papež Inocenc III zakázal účast zástupců církve na praktikování zkoušek bolesti. Narozdíl od zkoušky bolesti nebylo cílem mučení získání důkazu o vině či nevině podezřelých. Mučení bylo používáno k vynucení přiznání nebo k získávání informací. Nyní již tedy případ nerozhodoval Bůh, nýbrž člověk a za použití důkazů získaných mučením (1).

V papežské bule Inocence IV z roku 1252 – pouze několik let po zákazu zkoušek bolesti – byla tortura zavedena jako způsob výslechu pro účely získávání doznání. Obviněným bylo nejprve vyhrožováno mučením v naději, že samotná hrozba bude dostatečné k doznání viny. Jestliže se toto prvotní vyhrožování nesesetkalo s úspěchem, byl obviněný odveden do mučírny, kde mu byly předvedeny mučicí nástroje. Mučírna byla navržena tak, aby v obětech vyvolávala pocity strachu a zděšení. Zpravidla měla podobu podzemní místnosti bez oken, kterou osvětlovalo pouze několik svíček. Kat byl oděn celý v černém a obličej měl zakryt kápí s otvory na oči. Oběti byly vysvléknuty do spodního prádla a byly jim svázaný ruce. Kombinace temnoty, anonymního trýznitele a fyzické nemohoucnosti oběti vytvářela prostředí, které mělo v oběti vyvolat pocit naprosté bezmoci. Zatímco oběť procházela tímto demoralizujícím procesem, byly jí opakovány otázky. Jestliže obviněný stále popíral svoji vinu, přistoupilo se k mučení.

Využití práva útrpného bylo úzce spjato s právním systémem, který považoval doznání za „krále důkazů“. K usvědčení obviněných se vyžadoval konkrétní důkaz, souhlasné výpovědi alespoň dvou svědků, nebo doznání samotného obviněného. Okolnostní důkazy nebyly pro usvědčení považovány za dostatečné. Kde scházel „plný důkaz“, přistoupilo se k mučení, jehož cílem bylo získat doznání obviněného. Jak jeden autor poznamenal, právní předpoklady nezbytné k zahájení mučení představovaly takovou úroveň okolnostních důkazů, která by dnes plně dostačovala k odsouzení obviněných. (3) Na druhou stranu existovaly země, jejichž právní soustava nebyla tak silně založena na získání doznání, například anglosaské zvykové právo, a kde tudíž nebyl žádný (či takřka žádný) prostor ani potřeba zavádět právo útrpné (2, 4).

Právo útrpné upravovalo různé stupně soudního řízení. Stanovilo, že mučení je třeba odlišovat od různých podob tělesných trestů, které plnily funkci sankcí proti osobám již usvědčeným a odsouzeným.

S počátkem středověké inkvizice, která byla odpovědí na rostoucí náboženské (takzvaně „kacířské“) hnutí, se mučení neboli tortura stalo základní složkou soudního systému. Tento stav trval od 13. do 18. století. Vyjadřování „kacířských“ názorů lze chápat, obdobně jako v římském právu (crimen leasae maiestatis), jako popírání autority církve. V roce 1484 papež Inocenc VIII výslovně dovolil využití tortury v procesech vedených s čarodějnicemi. Pro ženy obviněné z čarodějnictví bylo prokázání nevinu velmi složité. Jestliže dokázaly mučení snést bez svého doznání, tato skutečnost mohla být vyložena jako „vliv zla“, který jim pomohl snést i nesnesitelné. Vrcholem honů na čarodějnice byly roky 1562, 1590, 1626 a 1650. Z 18. století je doloženo již jen několik takových případů: například v Německu se jedna z posledních poprav konala v roce 1775 (1).

3. Osvícenství

V období osvícenství bylo od tortury upuštěno takřka v celé Evropě. Posun v postojích a smýšlení byl důsledkem mnoha, v některých případech vzájemně propojených faktorů. Na jedné straně ideály humanismu zakořenily v širší společnosti i mezi vyšší šlechtou. To způsobilo změny v trestním právu, takže soudní řízení i uložené tresty musely respektovat lidskou důstojnost. Avšak tyto ideály by nemohly získat podporu, pokud by samy nebyly podpořeny formálními pochybnostmi o užitečnosti tortury pro zjištění pravdy na jedné straně a zásadními změnami v právním systému na straně druhé. K těmto zásadním změnám se řadil mimo jiné i „systém svobodného soudního posuzování důkazů“, ve kterém okolnostní důkazy hrály důležitější roli. Nově zavedené tresty, například „trest na základě podezření (Verdachtsstrafe)“ a trest odnětí svobody, umožňovaly odsoudit obviněné i bez „úplného důkazu“. Tím došlo k vyplnění mezery mezi uložením trestu smrti a osvobozením, neboť dříve existoval v případech těžkých zločinů pouze buď rozsudek smrti, nebo zproštění viny (2).

V důsledku všech těchto změn bylo právo útrpné, coby symbol starého režimu, ve většině evropských zemí zrušeno. Napoleon Bonaparte během svého pobytu v Egyptě v roce 1798 napsal generálmajorovi Berthierovi, že „barbarský zvyk bičování mužů podezřelých z přechovávání důležitých tajemství je třeba zrušit. Je odjakživa známo, že tortura coby způsob vyšetřování je naprosto k ničemu. Ti ubožáci řeknou všechno, co je napadne a čemu by druzí byli ochotni uvěřit. Z tohoto důvodu vrchní velitel zakazuje použití této metody, která je v rozporu s lidskostí a se zdravým rozumem.“

4. 19. až 21. století

V 19. století tortura coby formální a legalizovaná vyšetřovací metoda prakticky vymizela ze všech trestních zákoníků v Evropě. Nicméně na začátku 20. století se opět objevila coby úředně uznaná metoda, a to v Rusku mezi roky 1917 a 1922 a později ve fašistické Itálii a ve Španělsku, jakož i v národně socialistickém Německu.

S koncem totalitních režimů v Evropě však použití tortury zcela nevymizelo. Například v 50. letech vystavovala francouzská koloniální vláda mučení mnoho Alžířanů. Zprávy o mučení ze strany ozbrojených složek, policie a tajných služeb se objevovaly i během studené války, za totalitních vlád v jižní Americe a Africe i během války na Balkáně v 90. letech.

I dnes je mučení za účelem získání doznání rutinní praxí v mnoha zemích světa, ačkoli mučení a špatné zacházení je *mezinárodním právem přísně zakázáno*. Kromě účelu se za uplynulých sto let změnil i způsob uplatňování mučení, jak uvádí Darius Rejali ve svém průzkumu *Mučení a demokracie*. Zde zastává dvě tvrzení: podle prvního z nich vyvinuly nové způsoby mučení, které nezanechávají žádné nebo takřka žádné stopy na těle oběti, přední světové demokracie (USA, Francie a Velká Británie). Tyto nové techniky nazývá „čistým mučením“ (zatímco Alfred McCoy používá výraz „bezdotykové mučení“ (5)).

Vývoj těchto „čistých“ technik způsobilo hned několik faktorů: potřeba legitimizace mučení v očích občanů demokratických států, oficiální uznávání lidských práv, která jsou základem demokratické legitimacy, a konečně rostoucí míra sledování průběhu zavádění a dodržování lidských práv organizacemi, jakými jsou například Amnesty International nebo orgány OSN pro dohled nad dodržováním lidských práv, od 70. let minulého století. Aby se mučení utajilo před těmito sledovacími mechanismy, demokratické státy se musely uchýlit k takovým technikám mučení, které nezanechávají viditelné stopy. Odtud se „čisté“ techniky mučení rozšířily do nedemokratických států, které jsou rovněž pod drobnohledem veřejnosti (OSN a AI). Druhé tvrzení, o které se Darius Rejali opírá, je, že účel mučení se posunul (alespoň v demokratických zřízeních) od získání doznání zločinů spáchaných v *minulosti* k získání informací o *budoucích* událostech. (4)

Diskuse o boji proti terorismu vedené v nedávné minulosti odhalily nové techniky „čistého“ mučení při výslechu doprovázené novými pokusy o jejich ospravedlnění v očích veřejnosti argumentací danými okolnostmi.

 Ucelený přehled o historii mučení naleznete v knize Edwarda Peterse (6).

5. Literatura

1. Weilert AK. Grundlagen und Grenzen des Folterverbotes in verschiedenen Rechtskreisen : eine Analyse anhand der deutschen, israelischen und pakistanischen Rechtsvorschriften vor dem Hintergrund des jeweiligen historisch-kulturell bedingten Verständnisses der Menschenwürde. Berlin; Heidelberg; New York, NY: Springer; 2008. Available from: <http://www.springerlink.com/content/u17841>
2. Giovanni M. What can history tell us about torture? The function of torture in antiquity and in the age of enlightenment. In: Oehmichen M, editor. Maltraetment and Torture. Lübeck: Schmidt-Römhild; 1998. p. 31-51.
3. Koch A. Folterbefürworter nach Beccaria. Überlegungen zur Geschichte der sogenannten Präventionsfolter. In: Altenhain K, Willenberg N, editors. Die Geschichte der Folter seit ihrer Abschaffung. Göttingen: V & R Unipress; 2011. p. 11-24.
4. Rejali D. Torture and democracy. Princeton [u.a.]: Princeton Univ. Press; 2007. XXIII, 849 p.
5. McCoy AW. A question of torture : CIA interrogation, from the Cold War to the War on Terror. 1. ed. New York, NY: Metropolitan Books; 2006. 290 p.
6. Peters E. Torture. Expanded ed. Philadelphia: Univ. of Pennsylvania Press; 1996. VIII, 291 p.